

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Ректори Донишгоҳи техникии
Тоҷикистон ба номи академик
М.С. Осимӣ
д.и.и. профессор Давлатзода Қ.Қ.
« 02 » _____ 2022 с.

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар – Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ ба кори диссертационии Шоев Неъматҷон Султонович дар мавзӯи “Масъалаи маргиналият ҳамчун зуҳуроти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04 – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ

Тағйироти иҷтимоӣ ва рушди ҷомеа зуҳуроти навинеро дар сохтори иҷтимоии ҷомеа ба вуҷуд меоранд, ки яке аз чунин падидаҳо маргиналият ва маргиналшавии аҳоли мебошад. Зуҳуроти маргиналият ҳамеша дар ҷомеа вуҷуд дорад, аммо вобаста ба вазъи иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷомеа ҳиссаи намояндагони он каму зиёд мегардад. Аз сабаби он, ки ҳаёти одамон пайваста тағйир меёбад ва шахс низ дар ҷомеа иҷрои вазифаҳои зиёди иҷтимоиро ба ўҳда дорад, ҳар як фард дар давоми зиндагии худ ба зуҳуроти маргиналият дучор шуда метавонад.

Аз таҳлили сарчашмаҳои илмӣ-таҳқиқотӣ маълум мегардад, ки зери мафҳуми “маргинал” одамон ва умумиятҳои иҷтимоие фаҳмида мешаванд, ки нишонаҳои ин ё он гурӯҳи ба онҳо тааллуқдоштаро аз даст додааст ва нишонаҳои гурӯҳи дигарро ҳанӯз аз худ накардааст ва ё тарзи рафтор ва низоми арзишҳояшон аз рафтор ва арзишҳои қабулшуда ва маъмули ҷомеа фарқ мекунанд. Дар давраи гузариш ва раванди дигаргуниҳои кулии ҷомеа аксарияти аҳоли дар байни зуҳуроти наву

куҳна дармемонанд, ба шароитҳои нави иҷтимоӣ иқтисодии ҷомеа мутобиқ шуда наметавонанд ва ба маргинал табдил меёбанд.

Муҳимияти таҳлили мавзӯи диссертатсионӣ дар он зоҳир мегардад, ки омӯзиши зухуроти маргиналият барои муайян намудани натиҷаҳои мусбату номатлуби он мусоидат намуда, барои дар оянда пешгирӣ кардани раванди маргиналшавии аҳоли кумак мерасонад. Бояд қайд намоем, ки раванди маргиналият дар баробари тамоюлҳои харобсозанда, нуруи созанда ва пешбаранда низ дорад. Маргиналиятро сарчашмаи ба таври нав назар намудан ба воқеияти иҷтимоӣ, шакли ғайримазмулии эҷодкорӣ навоарӣ номидан мумкин аст.

Мафҳуми “маргиналият” дар доираи илмии Тоҷикистон солҳои охир истифода мешавад ва ҳатто баъзе аз ҷомеашиносон оид ба ин мафҳум маълумоти кофӣ надоранд. Ҷойивазномаи иҷтимоӣ, шаҳришавӣ, ҷаҳонишавӣ, низоъҳои иҷтимоӣ ва мушкилоти дигари иҷтимоӣ ҷомеаи Тоҷикистон боиси пайдоиши мафҳумҳои нави илмӣ, мисли “маргиналият”, “маргинали будан” ва “шаҳси маргинали” гардиданд. Дар ибтидо мафҳуми “маргиналият” нисбати коргарони камбизоат истифода мешуд, минбаъд ба ин қатор маргиналҳои нав, мисли одамони аз истехсолот дурмонда илова шуданд. Ба маргиналҳо табақҳои камбизоати аҳоли, бекорон, бепарасторону бехонаҳо ва оворагардон, гурезагон, одамони аз маҳбас озодшуда, баъзе аз муҳоҷирони дохилӣ ва хориҷии меҳнатӣ ва амсоли инҳоро низ дохил мекунанд.

Маргиналшавии аҳоли ва ташаккули зухуроти маргиналият ба мавҷудияти як қатор омилҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ алоқамандии зич дорад. Дигаргуншавии босуръат ва тағйирёбии сохтори иҷтимоӣ ҷомеа, бухронҳои иҷтимоӣ иқтисодӣ ва сиёсӣ, ҷойивазкунии иҷтимоӣ, раванди азнавсозӣ, шаҳришавӣ ва ҷаҳонишавӣ ба раванди маргиналшавии аҳоли мусоидат менамоянд. Омилҳои асосии паҳншавии зухуроти маргиналият дар Тоҷикистон муҳоҷирати меҳнатии

хориҷии шаҳрвандон ба ҳисоб меравад. Бо сабаби афзоиши табиии аҳоли, торафт афзоиши аҳолии қобили меҳнат, бекорӣ, паст будани сатҳи маоши меҳнат шаҳрвандони қобили меҳнат ба хориҷи кишвар ба муҳочирати меҳнатӣ мераванд. Муҳочирати меҳнатӣ ба пайдоиши оилаҳои маргинали низ оварда расонидааст. Аз сабаби надоштани касбу ихтисоси муайян, надониستاني маданият ва забони давлати қабулкунанда муҳочирони меҳнатӣ дар хориҷи мамлакат ба табакаи осебпазир, эҳтиёҷманд, беҳуқуқ ва аз ҷиҳати иҷтимоӣ ҳифзнашавандаи аҳоли табдил ёфтаанд. Падидае, ки имрӯз дар байни муҳочирони тоҷикистонӣ густариш меёбад, ба равияҳои гуногуни динӣ ва экстремистӣ гаравидани онҳо мебошад. Махсусан, ҷавонон аз сабаби бекорӣ арзишҳои иҷтимоӣ, фитрати инсонӣ ва маҳорати касбии худро аз даст дода, ба шахси маргинал табдил меёбанд.

Бо вуҷуди он ки маргиналият зухуроти табиӣ аст, аммо зиёд шудани намояндагони он ба ноустувории низоми иҷтимоӣ, қарағторҳои иҷтимоӣ ва тағйирёбии арзишҳои иҷтимоӣ гашта метавонад. Аз сабаби он ки дар Тоҷикистон бо сабаби муҳочирати меҳнати хориҷӣ ва шаҳришавӣ раванди маргиналшавии аҳоли шиддат мегирад, таҳқиқи ҳамаҷонибаи масъалаи маргиналият аҳамияти калони илмӣ-таърихӣ ва иҷтимоӣ дорад.

Навгониҳои илмӣ ва аҳамияти амалии натиҷаҳои кори диссертатсионӣ. Диссертатсияи мазкур нахустин тадқиқоти бунёдии илмӣ оид ба маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ мебошад, ки дар ҷанбаҳои зерин таҷассум ёфтааст: аввалин маротиба дар Тоҷикистон мафҳуми “маргиналият” вобаста ба шароитҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор гирифт ва равишҳои илмии омӯзиши ин зухуроти иҷтимоӣ нишон дода шуд; хусусиятҳои зухуроти маргиналият, сохтор, таснифот ва аломатҳои он вобаста ба ҳолати имрӯзаи сохтори иҷтимоии ҷомеаи Тоҷикистон ва ҷомеаи

дигаргуншаванда нишон дода шуд; аввалин маротиба хусусиятҳои хос ва шаклҳои зоҳиршавии зуҳуроти маргиналият дар раванди рӯзафзуни шаҳришавии Тоҷикистон мавриди омӯзиш қарор гирифт. Дар рафти тадқиқот муайян гардид, ки як омили ташаккули раванди маргиналшавии аҳоли раванди шаҳришавӣ ба ҳисоб меравад; дар рафти тадқиқот сабабҳо, омилҳо ва шароитҳои ташаккулёбии маргиналшавии аҳоли, аз ҷумла гурӯҳҳои ҷавонон муайян карда шуд. Маълум карда шуд, ки омилҳои асосии шиддат гирифтани раванди маргиналшавии аҳоли дар Тоҷикистон, пеш аз ҳама раванди муҳоҷирати меҳнатӣ, шаҳришавӣ, бекорӣ, ҷойивазкунии иҷтимоии амудии болораванда ва поёнраванда, пешрафти технологияи коммуникатсионӣ, раванди ҷаҳонишавӣ, афзудани нобаробариҳои иҷтимоӣ ва ғайраҳо мебошанд; ҳангоми таҳқиқи масъалаи тадқиқотӣ муайян гардид, ки маргиналшавии сартосарии аҳоли боиси афзоиши пасивии иҷтимоӣ, худбаҳодиҳии паст, пессимизм, паст гардидани ҳисси ватандӯстӣ, хувияти миллӣ ва авҷ гирифтани рӯҳияи экстремистӣ мегардад; дар натиҷаи тадқиқот механизмҳо ва стратегияҳои танзимнамоӣ ва паст намудани таъсири манфии маргиналшавии аҳоли ба сохтори иҷтимоии ҷомеа баррасӣ гардида, дар шакли тавсияҳо пешниҳод карда шуданд. Аҳамияти амалии натиҷаҳои тадқиқоти диссертатсионӣ дар он зоҳир мегардад, ки мавод, хулосаҳо ва тавсияҳои рисолаи номзадиро ҳангоми кор карда баромадани сиёсати иҷтимоии давлатӣ оид ба ҳалли масъалаҳои иҷтимоии ҷомеа, ҳифзи иҷтимоии шахсони маргинал, ҳамчун маводи иловагӣ ҳангоми таълими соҳаҳои махсуси сотсиология ва гузаронидани тадқиқотҳои сотсиологӣ истифода бурда метавонанд.

Саҳми шахсии муаллиф бо сатҳи нафгонии илмии диссертатсионӣ, нуктаҳои илмӣ, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд, мақолаҳои илмӣ, маърузаҳо дар конференсияҳои илмӣ-амалӣ, инчунин дар иштирок ва гузаронидани тадқиқотҳои сотсиологӣ тасдиқ карда мешаванд.

Муаллиф тайи фаъолияти чандсолаи илмии худ дар омӯзиши мавзӯи доираи васеи адабиёти илмӣ, корҳои илмӣ-тадқиқотии олимону донишмандони ватанию хориҷӣ, ҳисоботҳои сохторҳои давлатӣ, маводи матбуоти даврӣ, захираҳои интернетӣ ва дигар сарчашмаҳои иттилоотиро доир ба арзишҳои маориф ва стратегияи ҳаётии ҷавонон таҳлилу баррасӣ карда, асосҳои назариявӣ методологӣ ва хулосаву натиҷагирӣҳои кори таҳқиқотии мазкурро мустақилона иҷро намудааст. Муҳаққиқ шахсан дар тадқиқотҳои сотсиологӣ иштирок намуда, аз натиҷаҳои бадастомадаи ин тадқиқотҳо дар навиштани диссертатсияи номзадии худ самаранок истифода бурдааст. Муаллиф дар ҳамаи марҳилаҳои таҳқиқот бевосита иштирок намуда, натиҷаҳои пажӯҳиши худро дар шакли мақолаи илмӣ чоп намудааст ва дар конференсияҳои илмию назариявӣ маъруза кардааст.

Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар мақолаҳои илмии муаллиф инъикос гардидаанд, ки онҳо бевосита ба мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ бахшида шудаанд ва натиҷаҳои таҳқиқоти муаллифро дар бар мегиранд. Муаллиф вобаста ба мавзӯи таҳқиқшуда 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи Олии Аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Комиссияи Олии Аттестатсионии Федератсияи Россия чоп намудааст.

Объект ва предмети таҳқиқот ба таври дуруст муайян гардидаанд. Мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот дар сатҳи зарурӣ иҷро шуда, дорои навгониҳо буда, натиҷаҳою хулосаҳои бадастомада асоснок мебошанд. Муаллиф ҳангоми навиштани диссертатсия донишҳои амиқи таҳассусӣ, маҳорати истифодаи методҳои муосири таҳлилнамӣ, қобилияти баланди мустақилона гузаронидани таҳқиқоти илмиро нишон додааст. Диссертатсия бо дараҷаи баланди методологӣ ва амалӣ фарқ менамояд, муаллиф дар анҷоми ҳар як боб хулосаҳои илмӣ ва дар анҷоми диссертатсия тавсияҳои худро пешниҳод намудааст, ки кори илмию

таҳқиқотии мустақилона анҷомёфта мебошад. Эътимоднокии натиҷаҳои бадастомада ва хулосаҳои муаллиф ба воситаи илмияти диссертатсия, методология ва методҳои истифодашуда, адабиёти илмии истифодашуда асоснок карда мешавад.

Дар баробари дастовардҳо дар диссертатсияи Шоев Н.С. баъзе аз камбудихо ба мушоҳида мерасанд, ки баррасии онҳо барои такмили корҳои илмӣ-таҳқиқотии минбаъдаи диссертант мусоидат менамоянд:

1. Ақидаи диссертант доир ба он ки маргиналият ҷиҳатҳои мусбат дорад, масъалаи баҳснок ва мантиқан ғалат аст. Ҳаёти ҷунон шахсон бештар фоҷиавианд, зеро онҳо дар ҷомеаи дигар мутобиқ нашуданд ва бесабаб ононро маргинал нагуфтаанд.
2. Модоме ки масъалаи маргиналият аз нуқтаи назари сотсиологӣ таҳқиқ шудааст, дар он гузаронидани таҳқиқотҳои сотсиологӣ нисбати қиршҳои гуногуни ҷамъиятӣ аз манфиат ҳолӣ намебуд.
3. Дар автореферати ба забони русӣ омодашуда баъзе аз хатогиҳои грамматикӣ ва техникӣ роҳ ёфтаанд.

Камбудихои номбаршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, арзишии илмии диссертатсияро кам намеkunанд. Ҳамаи пешниҳод ва нуқтаҳои илмӣ, хулоса ва тавсияҳо асоснок буда, аз ҷиҳати назариявӣ амалӣ тасдиқ шудаанд ва аҳамияти илмӣ доранд. Мазмуну мундариҷаи диссертатсия ба талаботи муқарраргардида ҷавобгӯ мебошад. Автореферати диссертатсия ва мақолаҳои нашрнамудаи муаллиф муҳтавои асосии диссертатсияро пурра ифода менамоянд. Мавзӯ, ихтисоси илмии интихобшуда, мазмуну мундариҷаи диссертатсия ва мақолаҳои ҷопнамудаи довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ ба шиносномаи ихтисоси Шӯрои диссертатсионии 6D КОА-005 – 6D050100 Сотсиология барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04 – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ мувофиқат менамояд. Диссертатсия аз рӯи натиҷаҳои назариявӣ, хулосаҳои илмӣ,

Ҳамин тариқ, диссертатсияи Шоев Неъматҷон Султонович дар мавзӯи “Масъалаи маргиналият ҳамчун зухуроти иҷтимоӣ дар ҷомеаи муосири Тоҷикистон” аз ҷиҳати мӯҳтаво, мазмун ва сохтор ба талаботи бандҳои тартиби додани дараҷаи илмии номзади илм а 21-уми апрели соли 2021, таҳти №7 ба тасвиб расидааст, мувофиқат карда, диссертант Шоев Н.С., барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои сотсиологӣ аз рӯи ихтисоси 22.00.04 – Сохтори иҷтимоӣ, ниҳодҳо ва равандҳои иҷтимоӣ сазовор мебошад.

Тақриз дар маҷлиси кафедраи фанҳои ҷомеашиносии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ 29 августи 2022, суратмаҷлиси №1 муҳокима карда шуд.

Профессори кафедраи фанҳои

ҷамъиятшиносии Донишгоҳи техникии

Тоҷикистон ба номи академик М.С. Осимӣ

доктори илмҳои фалсафа, профессор

Раҳимов М.Х.

Мудири кафедраи фанҳои

ҷамъиятшиносии Донишгоҳи техникии

Тоҷикистон ба номи академик

М.С. Осимӣ н.и. таърих, дотсент

Шарофов Э.У

Имзои доктори илмҳои фалсафа, профессор Раҳимов М.Х. ва Шарофов

Э.У.-ро тасдиқ менамоям:

Сардори Шуъбаи кадрҳои

Донишгоҳи техникии Тоҷикистон

ба номи академик М.С. Осимӣ

Шарипова Д.